

TARİKAT, MERASİM VE TOPLUM: BAYRAMİLERİN BURÇAK CEMİYETİ HAKKINDA

Religious Order, Ceremony and Society: About the Burçak Community of Bayrami Order

Orden, Zeremonie, Gesellschaft: über das Wicken-Fest des Bayrami-Ordens

Cahit TELCİ *

*Çalabım bir şar yaratmış iki cibân âresinde
Bakıcak didar görünür ol şarın kenaresinde*

ÖZ

Bugüne kadar birçok çalışmanın konusunu oluşturan Bayramilik ve Bayramiler, sufi gruplar içerisinde birkaç yönüyle ele alınabilecek bir çevreyi oluşturmaktadır. Bu tarikat öncelikle, Anadolu menşeli bir tarikat olması ile dikkat çeker. Hacı Bayram, hakkındaki birtakım dedikodular sebebiyle bizzat Osmanlı sultanı tarafından dönemin başkenti Edirne'ye çağrılan, Edirne'de, hakkında gündeme getirilen ve muhtemelen kendisinin, yaygın Sünni anlayış dışı bazı fikir ve filleri olduğu yolundaki söylentilerden temizlenmiş olarak tekrar Ankara'ya dönen ve etrafında toplananların sayısı günden güne artan bir hareketin temsilcisi olmuştur.

Bayramiliğin geniş halk kitleleri üzerinde ve hatta şehirli olmayan ziraat erbabı kesimlerde bile etkin olmasına rağmen belki de en önemli özelliği kurumsal örgütlenmesinin bu ölçekte olmayışıdır. Diğer tarikat grupları gibi tekkeler ve zaviyeler açmak, çok geniş vakıflar ile desteklenmek gibi bir vasıfları yoktur. Bayrami tekkesi olarak bildiklerimiz hemen sadece İstanbul'da ve oldukça geç tarihlerde ortaya çıkan yapılarıdır.

* Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü. ctelci35@gmail.com. ORCID: 0000-0003-4991-4930

Muhtemelen ziraatçı kesimler ile ilişkili olmaları ve Hacı Bayram'ın bizzat Burçak ekmiş olması dolayısıyla burçak, Bayramiler için önemli bir kültür ve faaliyeti ifade etmektedir.

Bayramiler tarafından her yıl icra edilen ve bugüne kadar çok dikkat çekmeyen "Burçak Cemiyeti" olarak adlandırılan toplumsal bir merasimin/âyinin izine XVIII. yüzyıl başlarında Ankara'da tesadüf ediyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla bu toplu âyin, erken dönemlerden itibaren "Hasad-ı Mübarek" olarak tanımlanan, Hacı Bayram'ın hayatta iken burçak ektiği yerlerin burçağının hasad edilmesi faaliyeti esnasında gerçekleşen bir merasimdir. Yine anlaşıldığı kadarıyla bu mevsim geldiğinde Bayramiler, Ankara'da bahse konu hasadı gerçekleştirmek üzere toplanıyor ve muhtemelen sokaklarda topluca zikirler çekerek hasad yapılacak araziye doğru yola çıkıyorlardı.

Böyle olmalıdır çünkü Hacı Bayram Camii imamı Hâfız Mehmed adlı kişi, bu cemiyetin muarızı olarak her yıl Bayramiler hakkında türlü tezviratlarda bulunuyor idi. Bununla da kalmayarak câmide Bayramilerin sabah namazından sonra yaptıkları zikirler konusunda ağza alınmayacak sözler söylüyor, muhtemelen Bayrami olan müezzinin okuduğu ezanı başka birine tekrarlatıyor ve cemaat arasında bir fitneye sebep oluyordu. O sırada Hacı Bayram Dergâhı post-nişini bulunan Mehmed Baba b. Salih Baba adlı kişi bu meseleyi Ankara'da mahkemeye taşıyarak bahse konu imamdan şikâyetçi olmuştur. Hafız Mehmed, Ankara Kadılığı başta olmak üzere ahaliden ve şehrin önde gelen kesimlerinden hiçbir destek bulamamış ve herkesin aleyhinde ifade vermesi sebebiyle de görevinden azledilerek yerine başka bir imam tayin edilmiştir. Ancak İmam Hâfız Mehmed, dönemin Şeyhülislamı Feyzullah Efendi'nin bir şekilde koruyuculuğu altında olması sebebiyle yeniden göreve iade edilmiştir. Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin imparatorluk bürokrasisi içerisinde rüşvet ve adam kayırma konusundaki etkinliği tarihsel hadiselerin seyrinden de bilinmektedir.

En nihayetinde 1717 senesinde "Burçak Cemiyeti" için muhtemelen faaliyetlerin başladığı sırada İmam Hâfız Mehmed ile iki müderris ve medrese öğrencilerinden oluşan bir kalabalık silahlanarak Bezzazistanda toplanarak ve önlerine de Bezzazistanda Dellal olan Deli Mehmed'i de geçirmek suretiyle "ölürsek şehid, kalırsak gazi" söylemiyle Burçak Cemiyetine gitmek üzere toplananların üzerine saldırmaya başlamışlardır. Olaylara müdahale edilmiş ve olayların teşvikçisi olan üç kişinin durumu İstanbul'a bildirilmiş ve İstanbul, bu kişilerin uslanıncaya kadar (ıslah-ı nefis edinceye) şehirden başka bir yere sürgün edilmelerine karar vermiştir.

Makale bu hadiseyi ana hatlarıyla değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bayramîlik, Burçak Cemiyeti, Bayramî Tarikatı, Ritüel.

ABSTRACT

Bayrami order and its followers, which have been the subject of many studies to date, form an environment that can be addressed in several ways within Sufi groups. This order primarily stands out as being an order of Anatolian origin. Haji Bayram, who was called by the Ottoman sultan himself to Edirne, the capital at that time, due to some rumours about him, and then returned to Ankara cleared of the rumours that he probably had some ideas and activities beyond the dominant Sunni understanding, became the representative of the movement whose followers grew in numbers day by day.

Although the Bayrami order had effect on the masses and even on non-urban agricultural population, perhaps the most important feature of the order is that its institutional organization was not on this scale. They did not have the qualification to open tekkes and zawiya and to be supported by very large foundations like other orders. What we know as the Bayrami tekke are structures appeared almost exclusively in Istanbul and quite late.

Burcak (vetches) represents an important culture and activity to Bayrami followers probably because of their relation to agricultural population and because Haji Bayram himself planted vetches (burcak).

We come across the trace of a social ceremony/ritual called “Burcak Cemiyeti (Community)” in Ankara at the beginning of the XVIII century, which was performed annually by Bayrami followers and has not attracted much attention until today. It seems that this mass ritual is a ceremony that was defined as “Hasad-ı Mubarek (Sacred Harvest)” from early times and was performed during the harvest of vetches (burcak) from the places where Haji Bayram planted vetches. It also seems that Bayrami followers were gathering in Ankara for this harvest in its season and were going to the fields in order to harvest them probably by performing dhikr collectively in the streets.

This should be the case because Hafız Mehmed, the imam of Haji Bayram Mosque, made various false pretences about Bayrami followers every year as the opponent of this community. On top of that, he was making unspeakable remarks about the dhikr of Bayrami followers after morning prayers in the mosque, he was probably making someone else repeat the prayer said by the Bayrami muezzin and causing disorder among the congregation. Mehmed Baba b. Salih Baba, who was the head of the Haji Bayram Lodge at the time, complained about imam in question by taking this matter to court in Ankara. Hafız Mehmed found no support from the people and prominent persons of the city, especially the Ankara judicial district, and was dismissed from his position

and replaced by another imam because everyone testified against him. However, Imam Hafiz Mehmed was reinstated due to the fact that he was somehow under the protection of the Sheikh al-Islam Feyzullah Efendi. Sheikh al-Islam Feyzullah Efendi's activity in corruption and nepotism within the imperial bureaucracy is also known from the course of historical events.

Ultimately, in 1717, when the activities for the "Burcak Community" probably began, Imam Hafiz Mehmed and a crowd of two professors and disciples of madrasa, arming themselves, began to gather in Bezzazistan and to attack under the leadership of Deli Mehmed, town crier in Bezzazistan, those who had gathered to go to the "Burcak Community", by saying "if we die, we will be martyrs, if we survive, we will be ghazis". Events were intervened, the three people who prompted the events were reported to Istanbul and banished from the city until they were rehabilitated.

The aim of the paper is to outline this incident.

Keywords: Bayramiyya, Burcak Community, Bayrami Order, Ritual.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Bayrami-Lehre und seine Anhänger sind bis heute Gegenstand zahlreicher Studien gewesen. Als eine von zahlreichen sufistischen Gruppen sind sie es jedoch auch weiterhin wert, aus verschiedenen Perspektiven untersucht zu werden. Interessant ist der Orden dabei insbesondere deshalb, weil er sich in Anatolien herausgebildet hat. Zum Repräsentanten dieser Bewegung wurde Hacı Bayram, der aufgrund von Gerüchten, die aller Wahrscheinlichkeit nach den Verdacht betrafen, dass er mit seinen Ideen und Handlungen gegen die vorherrschende sunnitische Lehre verstoßen habe, vom osmanischen Sultan in die damalige Hauptstadt Edirne geladen wurde. Nachdem Hacı Bayram von diesen Vorwürfen entlastet nach Ankara zurückkehrte, entwickelte sich um seine Person herum eine Bewegung mit einer tagtäglich wachsenden Anhängerschaft.

Als wichtigstes Merkmal der Bayramiyya darf eventuell gelten, dass der Orden sich trotz des Einflusses, den er auf große Teile der Bevölkerung und sogar auf Landwirte außerhalb der Städte hat, sich nicht in einer entsprechender Größenordnung institutionalisiert hat. Anders als andere Orden hat der Bayrami-Orden keine Logen und Zawiya eröffnet und wird zudem nicht von großen Stiftungen unterstützt. Die heute als Bayrami-Logen bekannten Einrichtungen sind fast ausschließlich in Istanbul und erst vergleichsweise spät entstanden.

Für die Anhänger des Bayrami-Ordens stellen Wicken und deren Anbau ein wichtiges kulturelles Erbe dar, was wahrscheinlich dadurch zu erklären ist, dass sich auch Landwirte unter den Ordensanhängern befinden und Hacı Bayram selbst Wicken anpflanzte.

Die Spuren eines Zeremoniells/ Rituals, das von den Bayramis alljährlich begangen und als "Wicken-Fest" bezeichnet wird, dem allerdings bis dato eher wenig Interesse zuteilgeworden ist, lassen sich in das Ankara des frühen 18. Jahrhunderts zurückverfolgen. Soweit ersichtlich, handelt es sich bei diesem kollektiven Ritual um eine Zeremonie, die im Zuge der Wickenernte an jenen Orten stattfindet, an denen auch Hacı Bayram zu seinen Lebzeiten Wicken anpflanzte. Seit jeher wird diese Ernte als "heilige Ernte" bezeichnet. So versammelten sich die Bayramis wohl zwecks dieser heiligen Ernte zur entsprechenden Jahreszeit in Ankara. Auf dem Weg zu den Feldern, die geerntet werden sollten, übten sie dabei gemeinsam *Dhikr* aus.

Dies legt zumindest die Tatsache nahe, dass der Imam der Hacı-Bayram-Moschee, Hafız Mehmed, als Gegner dieser Feierlichkeit jedes Jahr alle möglichen Lügengeschichten über die Bayramis erzählte. Hafız Mehmed beließ es jedoch nicht hierbei, sondern kommentierte die *Dhikrs*, die die Bayramis nach dem Morgengebet in der Moschee verrichteten, mit ungeheuerlichen Worten und ließ außerdem den Gebetsruf, den der

Muezzin, der wahrscheinlich ein Anhänger des Bayrami-Ordens war, gesungen hatte, von jemand anderem wiederholen. So stiftete er Unfrieden innerhalb der Gemeinde. Mehmed Salih Baba, der zu jener Zeit Postnischin der Haci-Bayram-Loge war, brachte diese Angelegenheit in Ankara vor Gericht und legte Beschwerde gegen den Imam ein. In Ankara bekam Hafiz Mehmed keinerlei Unterstützung, weder seitens der Bevölkerung noch von den führenden Persönlichkeiten und vor allem dem Kadi der Stadt. Da alle gegen ihn aussagten, wurde er seines Amtes enthoben und durch einen anderen Imam ersetzt. Der Imam Hafiz Mehmed wurde jedoch wieder eingesetzt, da er unter einer Art Schutz von Feyzullah Efendi stand, der zu jenem Zeitpunkt das Amt des Scheich al-Islam bekleidete. Wie einflussreich der Scheich al-Islam Feyzullah Efendi in Bezug auf Bestechung und Vetternwirtschaft in der Bürokratie des Osmanischen Reiches war, ist auch aus anderen historischen Ereignissen hinlänglich bekannt.

Schließlich versammelte sich 1717, wahrscheinlich etwa zu jenem Zeitpunkt, als das "Wicken-Fest" losgehen sollte, im Basar eine Gruppe, die sich aus dem Imam Hafiz Mehmed und zwei Lehrern sowie mehreren Schülern der Medrese zusammensetzte. Bewaffnet und angeführt von Deli Mehmed, der als Ausrufer im Basar arbeitete, gingen sie mit dem Schlachtruf "Sterben wir, werden wir Märtyrer, überleben wir, sind wir Veteranen" auf diejenigen los, die sich versammelt hatten, um das Wicken-Fest zu besuchen. Es wurde eingegriffen und man setzte Istanbul über die drei Personen, die die Angriffe angestiftet hatten, in Kenntnis. In Istanbul beschloss man, dass diese Personen bis zu ihrer Besserung an einen anderen Ort verbannt werden sollten.

In dem vorliegenden Artikel soll dieses Ereignis in seinen Grundzügen beleuchtet werden.

Schlüsselwörter: Bayramiyya, Wicken-Fest, Bayrami-Orden, Ritual.

Tarihsel Hatırlatmalar:

Anadolu menşeli tarikatlar arasında Bayramîliğin özellikle Orta Anadolu’da, çok bilindiği gibi sadece Ankara değil Karaman sahasında (Kissling, 1986: 206) kırsal kesimler üzerindeki etkinliği şüphe götürmez. Bununla beraber tarikat, Hacı Bayram’ın vefatından sonra halifeleri olan Dede Ömer Sikkini ve Akşamseddin arasında gelişen tavır farklılığı dolayısıyla birisi Sünni geleneğe daha ziyade bağlı, öteki ise muhtemelen mühlidlik ve zındıklık çizgisi ile irtibatlandırılan iki önemli kola ayrılmıştır (Ocak, 1998: 125; Bayramoğlu, 1989²: 75). Daha sonra özellikle XVI. Yüzyılın ortalarında Hamza Bâli ile zirveye ulaşan ve İkinci Devre Melamîliği ya da Bayramî-Melamîliği olarak adlandırılacak olan kol, Osmanlı merkez yönetimi nezdinde, haklarında ciddi takibatın da yoğunlaştığı bir sosyal çevreyi tanımlamaktadır. Alternatif bir siyasi oluşumun da içerisinde yer aldığından bahisle Hamza Bâli ve takipçilerinin yargılanmak suretiyle idam edilmelerinin Bayramî muhitlerinin daha sıkı takibatını da beraberinde getirdiği aşikârdır.

Bayramîliğin gerek Hacı Bayram Veli çağı gerekse sonraki dönemleri, hiç şüphesiz bugüne kadar çok sayıda müstakil ya da dolaylı çalışmanın konusunu oluşturmuştur¹. Buna rağmen tarikatın özellikle kitleler üzerindeki tesirleri, Şeyh Bedreddin hareketi, Halvetiyye hatta Safeviye tarikatları arasındaki ilişkilerin, değişik coğrafyalar özelinde daha derinlemesine irdelenmesine ihtiyaç vardır.

Bilindiği üzere daha Hacı Bayram çağından itibaren, özellikle mensuplarının sayısındaki hızlı artış tarikat hakkında bazı istifhamları beraberinde getirmiş, bu istifhamlar çevrenin tezvirâtıyla da birleşince, Edirne’nin dikkati biraz daha Ankara’ya yönelmiş idi. Hacı Bayram Veli’nin, kendi mensuplarından bazılarının da itirazları olmasına rağmen Şeyh Şücâüddin gibi “*kaşu kirpigi yoluk*” bir Kalenderî şeyhini ziyarete gitmiş olması (Azamat, 1996: 446) yaygın Sünni anlayış dışında bir kısım fikirlere açık olduğunun da belirtisi olmalıdır.

Osmanlı merkezi yönetiminin özellikle XVI. yüzyılda takip ettiği Sünni ağırlıklı siyaset, bu kabil hareketlere istisnasız müdahaleyi beraberinde getirmese de kontrollü bir takibi içeriyordu (Ocak, 2011: 111). Özellikle kitleleri etkileme potansiyeli olan bir hareketin, bu kontrolün uzağında kalması söz konusu değildi. Hiç şüphe

1 Bursalı Mehmed Tahir, 1341; Mehmet Ali Ayni, 1343; Gölpınarlı, 1931; Bayramoğlu, 1989²; Bayramoğlu ve Azamat, 1992: 269-273; Cebecioglu, 2002; Erünsal, 2003; Özköse, 2004: 53-72.

yok ki Hacı Bayram'ın çağrı, Süleyman Çelebi'nin *Vesiletü'n-Necat*'ı yazmasının da sebeplerinden birini oluşturacak olan, yaygın Sünni anlayış dışındaki inanışların, çok da kıyıda köşede kalmadığı, kadim başkent Bursa Ulu Cami'nin kürsüsünden bile dillendirildiği bir dönemi ifade etmektedir. Haddizatında Mevlid metninde ifadesini bulan “Birdir ol birliğine şek yok durur-Gerçi yanlış söyleyenler çok durur” şeklindeki beyit bu gerçeğe işaret etmektedir. Öte taraftan yine Hacı Bayram çağrı Börklüce ve Torlak Kemal kalkışmaları ile Şeyh Bedreddin'in idam edildiği dönemi de içerisine almaktadır. Ahmet Yaşar Ocak'ın ifadesiyle Fetret döneminin ortaya çıkardığı toplumsal buhran (2011: 136) ortamı ve bu ortamın kitlesel hareketler üzerindeki tesirleri de yadsınmamalıdır.

Erken dönemlerde Bayramî çevreleri hakkında da Sünnilik dışında buldukları yolunda bir algının olduğu şüphesizdir. Öte taraftan anlaşıldığı kadarıyla Hacı Bayram'ın Şeyh Bedreddin ile beraber Somuncu Baba'nın müridleri/halifelerinden olması ile kitleler üzerinde etki etme potansiyelinin bir araya gelmesi ve muhtemelen haklarında bazı tevatürlerin dolaşmaya başlaması Edirne'ye çağrılmasının gerçek sebebini oluşturuyor olmalıdır. Hacı Bayram'ın mahallinde cezalandırılmadan Edirne'ye davet edilmesi hatta orada hüsnü kabul görmesi ise Osmanlı merkez yönetiminin Hacı Bayram'ın bağlı olduğu Erdebil Sufiliği geleneğine en azından bu dönemler için göstermiş olduğu hürmetin de bir göstergesi olmalıdır. Hacı Bayram'ın Edirne'ye çağrılması ile dönüşü arasında tarikatının temel niteliklerinde bir değişme yaşanmış mıdır? Bu konu çok da belirgin değildir. Ancak Hacı Bayram'ın bu ziyaretten dönüşünde on iki dilimli kıvılcı beyaz çuhaya çevirmiş olduğu Risâle-i Tâciye'de kaydedilmektedir (Bayramoğlu ve Azamat, 1992: 270). Bu izahat belki de Hacı Bayram'ın ve ona bağlı ya da kontrolündeki sosyal çevrenin Edirne sonrasında fikirlerinde ya da hareket tarzlarında bir dönüşümün olduğuna işaret ediyor olabilir.

Ancak her hâlükârda Akşamseddin'in *Risâle-i Nuriye* adlı eserini sûfler hakkında döneminde yaygın olduğu anlaşılan bazı algı ve kabullere karşı kaleme aldığı da düşünüldüğünde, daha Hacı Bayram'ın hayatta olduğu dönemlerden başlamak üzere, Bayramî gruplar içerisinde en azından Sünniler nezdinde tartışmalı bazı uygulamaların olduğu anlaşılmaktadır. Zira Akşamseddin bu uygulamaları reddetmeden şeraite uygunluklarını der-pîş etmektedir.

Öte taraftan dikkat çeken bir konu daha Bayrâmîliğin Osmanlı topraklarında etkin olduğu merkezler bağlamında ifade edilmelidir. Yukarıda ifade ettiğim gibi Karaman, Kastamonu sahalarda da etkin olduğu anlaşılan hareketin tekke/zâviyeler kurmak

bağlamında mesela Halvetiler ya da Mevleviler gibi etkin olmadıkları dikkat çeker. Çoklukla İstanbul'da mevcut tekkeleri ile Ankara'daki merkez zâviyeden haberdar olmamıza rağmen Anadolu'da Bayramî tekkesi/zâviyesi/ dergâhı adıyla bir kurumun mevcut olmayışı da üzerinde durmaya değer bir konudur. Nihat Azamat, Hacı Bayram'ın tekke, dergâh inşa etmeyişini melâmet neşvesi ile izah eder (1996: 442-447). Hacı Bayram ve çevresi bir nevi Ahmet Karamustafa'nın üzerinde durduğu kurumsal sufiliğın dışında ve belki de bir derviş hareketi olarak tanımlanabilir. Ancak bu hareketin kurumsal tarikatlarla karşı bir duruşundan bahsedebilecek bir veri yoktur.

Her hâl ü kârda Bayramilerin Osmanlı taşrasında kurumsallaşmamış oldukları, muhtemelen XVII. yüzyıldan sonra İstanbul'da² tekkelerini görüyor olduğumuz³ bir vakıa olarak ifade edilebilir.

Sufi Dünyanın Ayin/Merasimleri

Osmanlı sufi geleneğinin belli kollarında yıllık merasimlerin yapıldığı bilinmektedir. Tasavvufi grupların *semâ*, *batm-i hâceğân*, *zîker-i kıyâm*, *darb-ı enmâ*, *nısf-ı kıyâm*, *râtib* olarak adlandırılan ayinlerinin yanında (Uludağ, 1991: 250) Sünni dışı gruplardaki ayin/merasimlerin başlangıçla Sünni çerçevede iken sonradan farklılaştığı yolundaki kanaatlere (Uludağ, 1991: 250) rağmen bazı ayinlerin İslâmi gelenek dışında gelişmiş olabileceği gerçeğini de hatırdan uzak tutmamak gerekir. Zira Anadolu sahasına Asya'nın içlerinden daha henüz İslâmi geleneğın üzerlerinde etkin olmadığı unsurların gelmiş olduklarını ya da bu göç sırasında farklı kültür coğrafyalarından bazı Anadolu/İslam dışı ritüellerin de gelmiş olabileceği izahtan varestedir. Öte taraftan Bayramîlik gibi, erken dönemde bir tapınağın hemen kenarında yerleşmiş olan ve kalabalık kitleleri etkilemiş olduğu, çokça bilinen dervişlerinin sayısının artması menkıbesinden de anlaşılın bir toplumsal hareketin, kadim âdetlerden etkilenmemiş olması da çok mümkün değıldir⁴.

2 Tarikatın İstanbul'da XVI. Yüzyıl başlarında muhtemelen II. Bayezid'in tensibiyle Şeyhülislam Ebussuud'un babası Şeyh Yavsi ile beraber kurumsallaşmaya başladığı anlaşılıyor. (bk. Şahin ve Ceylan, 2010: 77.) Hatta Şeyh Yavsi'nin İbn Arabî ekolüne mensubiyeti ve Şeyh Bedreddin'in eserlerini şerh etmiş olması da dikkate değerdir. İstanbul'da tarikatın yaygınlaşması için XVII. yüzyılın gelmesi gerekecektir. Burada da en önemli figür Himmetiye şubesinin kurucusu Bolulu Himmet Efendi'dir. Yani tarikat İstanbul'da bile hayli geç tarihlerde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Ankara ve İstanbul dışında tarikatın mevcudiyetini ifade edebileceğimiz yer ise Edirne olmalıdır.

3 XIX. yüzyılda İstanbul'da dokuz Bayramî tekkesinin olduğu bilinmektedir.

4 Anadolu sahası dışında Kırgız coğrafyasında meskün muhitlerin dışında her daim çıkılması

Bu merasimler, belli bir merkezde toplanma, toplanılan yerde bir/birkaç gün geçirme, kurbanlar, adaklar, şenlik yemekleri ve grubun kendine has ritüelleri şeklinde farklı şekillerde ortaya çıkar. Bu şenliklerin bazıları iktisadi hayatın unsurlarından olan panayırlar mevsimlerinde yapılıyor olmakla beraber, bazen de salt ayin amacıyla tarikat erbabının uzak diyarlardan belli kutsallık atfedilen merkezlere/zâviye ve türbelere, adak yerlerine, toplanması şeklinde kendisini göstermektedir⁵. Seyyid Gâzi'deki Mahya törenleri, Osmanlı dünyasının hemen her tarafından Kalenderi grupları zaviyenin bulunduğu mıntıkada toplayan, bu cümleden olarak kabul edilebilecek, kadim bir merasim ve geleneğin sergilendiği yerdir (Menavino, 2011: 52; Telci, 2016: 61-79). Keza günümüzde her haziran ayında icra edilen Evsim Baba ziyareti de bu geleneklerin günümüze ulaşmış hali olmalıdır (Koç, 2017: 219-231).

Bu tür mevsime bağlı olarak icra edilen merasimlerin özellikle hasat mevsimine girerken ya da hasat sonunda icra ediliyor olması da dikkate değerdir. Özellikle kıtlık dönemlerinde bu kabil ziyaret ve merasimlerin daha kalabalık olarak icra edilmiş olabileceği de düşünülmelidir. Erken dönemlerin önemli bir tanığı konumunda olan Macaristanlı Georgius, Türklerin özellikle savaş ve kıtlık zamanlarında Seyyid Gâzi'ye dua ettiklerini (György, 2009; Balivet, 2009: 92) ve türbeye adaklar da sunduklarını, hatta Seyyid Gâzi'nin Türklerden başka diğer Müslümanlar arasında da bilindiğini belirtir (György, 2009: 93).

Bu şenliklerde büyük bir ateşin etrafında kadın ve erkek el ele tutuşarak halka halinde bir ilahi söyleyerek dönmek gibi ritüelleri sadece sufi gelenek içerisinde ortaya çıkan ve gelişen merasimler olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu gibi toplanma, âyin ve ritüellerin daha derin kökleri olduğu muhakkaktır.

Burçak ve Hacı Bayram

Çok bilindiği yönüyle Bayramilikte burçağın özel bir yeri vardır. Akşamseddin'in Hacı Bayram'ı ziyaret etmesi menkıbesinde de anlamını bulur bu konu. Hacı Bayram'ın

mümkün olmayan belli dağlarda ve Göktürk çağından kalma petroglifler üzerinde yer alan bazı sahnelerin topluca icra edilen törenleri andırıyor olması hakkında bk. Yılmaz, 2013: 223-248; Bugün Anadolu'da Tire'de Çal Dede yaylasında icra edilen Mahya şenlikleri ya da Köyceğiz'de yapılan Çiçek Baba ve Mahya şenliği gibi toplanmaların kültürel arka planları dikkate değer olmalıdır.

- 5 Hıdırlık ve benzeri adlarla bilinen yerlerde Hidrellez vaktinde icra edilen merasimler ya da Nevruz kutlamaları amacıyla ziyaret edilen merkezler bu tür ziyaretlerin biraz daha geniş tabana yayılmış unsurlarından olarak da mütalaa edilebilir.

mensubu bulunduğu Somuncu Baba geleneğinin kendisine işaret ettiği iş kolu, (*ekin ek, burçak ek*) ziraat ve özellikle de burçak ziraati olarak bilinmektedir. Bu konu üzerinde birkaç cümle ile olsun durmak gerekir. Zira bugün bildiğimiz kadarıyla burçak, çoklukla insan yiyeceği değildir daha ziyade hayvan yiyeceği olarak kullanılmaktadır. Zira aşağıda ele alınacak kayıtlardan bir tanesi Hacı Bayram'ın burçağı hayvanlar için ekmekte olduğunu ifade edilmektedir. (“*devâb ve mevâşileriycün medîne-i mezâbûre zeylinde vâki kendü tarlasına bir mikdâr burçak zer’ ve vaktinde yolunmak...*”) Menkıbede Hacı Bayram ve dervişlerinin burçak ziraatıyla uğraşıyor olmaları menkıbenin geçtiği tarihlerde Ankara ve civarındaki iki konuya işaret ediyor olmalıdır. Bunlardan birincisi Hacı Bayram'ın kontrolündeki arazilerde önemli miktarda hayvancılık yapıyor olması ya da bahse konu zaman diliminde buğday ziraati konusunda sıkıntı ya da kıtlık olmuş olması ve gerek mıntuka ahalisinin gerekse dervişlerin burçak ile beslenme zarureti. Çok bilindiği üzere dergâh, zaviye türü tesislerin bir taraftan mevcut personeli öte taraftan misafirleri için ciddi miktarda hububata ve özellikle buğday ve pirince ihtiyacı var idi. Hacı Bayram Zaviyesi gelir kaynakları hakkında elimizde muhasebe bulunmuyor olması zaviyede mutad ya da özel günler için, personel ya da misafirler için hazırlanan yemekler, gerekli olan erzak konusunda bilgimiz olmamakla beraber ifade ettiğim gibi burçağın hayvanların beslenmesi ve sürekli kaynayan burçak çorbası kullanıldığı anlaşılmaktadır⁶. Belki ticareti bile söz konusu olmuş olmalıdır.

Burçak Şenliği, Mevsim ve İçerik

Burçak baklagillerden olup iklime bağlı olarak Haziran itibarıyla hasadı mümkündür. Burçağın iki türlü hasadı vardır⁷. İlk olarak Haziran civarında yeşil olarak koyunlara verilmek üzere biçilebilir. Biraz daha geç yani Temmuz ve sonrasında ise kuru olarak biçilip taneleri büyük baş hayvanlara yem olarak verilir.⁸ Hacı Bayram'ın hayatında burçak ektiği yer Ankara'nın kuzey-doğu taraflarında Altındağ ilçesi Zülfazl (Solfasol) köyü civarı olarak bilinmektedir. (Öztürk, 1986: 175) Aşağıda ele alacağım

6 BOA. MŞH.ŞSC. d. 576 (*Ankara Şer'îye Sicili* 92), s. 76/211 (grnt. 40)

7 İki defa da ekimi vardır. Sonbaharda Kış burçağı, ilkbaharda ise İlkbahar burçağı ekilir. Kış burçağı 15 Eylül-15 Ekim, ilkbahar burçağı ise Mart başından Mayıs sonuna kadar ekilir. Bir hektar arazi için 250-300 litre tohum kullanılır. Bk. BOA. HR. TO, nr. 527-30; BOA. Y. PRK. HR, nr. 7-12.

8 Hacı Bayram evladından Halil Baba'nın burçağı Gurre-i Receb 991 tarihinde biçilmiş idi. “*İşbu sene dokuz yüz doksan birde hasad-ı mübârek recebin gurrasinde olub kadvetül-ârşîn ve kutbü'l-nâsılîn Sultân el-hâc Bayram kuddise sırrühü evlâdından Halil Baba'nın burçakını biçdikleri kayd olundu.*” BOA. MŞH. ŞSC. d. 485 (*Ankara Şer'îye Sicili* 1), s. 81/[...] (grnt. 18)

ve üzerinde 10 Zilkaade 1112 (18 Nisan 1701) tarihi bulunan kayıt, her ne kadar Nisan tarihli ise de bu tarihlerde burçağın hasat edilmesi Orta Anadolu sıcaklarında bile mümkün değildir. Dolayısıyla bu kaydı hasat mevsimi öncesinde bir tedbir olarak düşünmek gerekir.

Burçak cemiyeti olarak belgelere yansıyan bu tören/şenlik, anlaşıldığı kadarıyla hasat mevsimi ile ilgili/ilişkili ve Hacı Bayram'ın tarlada bizzat yaptığı hasadı anmak/zikretmek maksadıyla, zaman içerisinde bir merasim olarak gelişmiştir. 1583 tarihli sicil kaydında burçağın biçilmesinin “*Hasad-ı mübârek*” olarak ifade edilmesi, bu hasada Hacı Bayram kültürü çevresinde olduğu kadar, Ankara kadılığı nezdinde de bir kutsiyet atfedilmiş olduğu ya da Hacı Bayram'ın vakıf tarlalarındaki burçağın biçilmesinin alelâde bir hasat faaliyeti olmadığına işaret etmektedir.

Daha bu erken tarihlerde bile Ankara kadılığınca “*Hasad-ı mübârek*” olarak tavsif edilen bu işlemin Hacı Bayram Veli kültü etrafında şekillenen dünyanın önemli geleneklerinden birisi olduğu, bugüne özel ve muhtemelen yapılması gereken bazı masrafların karşılanması için vakıf bile tahsis edilmesinden de anlaşılmaktadır. Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli mahallesinde oturmakta olan ve aynı zamanda dergahın post-nişini olan Şeyh Salih Baba b. Şeyh Mehmed Baba adlı kişinin 9. IX. 1686 tarihinde hazırlanan tereke defteri içerisinde “*Burçak Cem'iyeti için vakıf olan akçadan deyn-i müsbel*” olarak kaydedilen kalem⁹ bu konuya işaret etmektedir. Bu “*Hasad-ı mübârek*” tanımlaması, Burçak Cemiyeti'nin oluşum ve gelişmesi bağlamında önemli bir sürece işaret ediyor gibidir.

Bahse konu cemiyet/merasimin, hasat için toplanan kişilerce ve muhtemelen hasat sonunda mahiyeti çok da malumumuz olmayan bir kısım ritüelleri içermelidir. Anlaşıldığı kadarıyla ritüel, Ankara'da hasada gidecek kişilerin toplanmasından başlamak üzere, topluca hasat mahalline gitmeleriyle başlamaktadır. Zira aşağıda nakledileceği üzere bu cemiyete muarız olanları engellemek istedikleri ilk faaliyet hasat için toplanarak Ankara dışına çıkmak olarak görülmektedir. Muhtemelen topluca yenilen/içilen burçak aşısı ve yine topluca yapılan zikirler bu merasimin birer cüzünü oluşturmaktadır. Bu merasimin Hacı Bayram'ın müritleriyle beraber tarlada bizzat hasat yapmasını anmak üzere şekillendiği anlaşılıyor. Bu sebeple olsa gerek Hacı Bayram'ın post-nişinleri de dervişler ile beraber diğer işlerde çalıştıkları gibi ziraat ve hayvancılık ile de uğraşmışlardır (Köç, 2021: 141).

9 BOA. MŞH.ŞSC. d. 550 (*Ankara Şer'îye Sicili* 66), s. 264/[...] (grnt. 181)

Burçak hasadı yapılacak tarlanın belgede de belirtildiği üzere Ankara dışında (“*zeylindé*”) olması dolayısıyla anlaşıldığı kadarıyla hasat vaktinde ya da gününde Ankara’dan kalabalık! Bir grubun topluca olarak hasat tarlasına gitmekte oldukları anlaşılmaktadır. “*Hasad-ı mübârek*” mevsimi geldiğinde topluca ya da gruplar halinde burçak ekili olan muhtemelen Zülfazl (Solfasol) köyündeki araziye gidildiği var sayılabilir. Bu tarlada ekilen tohumun muhtemelen Hacı Bayram zamanından itibaren hasadı yapılan tohumlardan türetilerek yüzyıllar boyunca çoğaltıldığı anlaşılmaktadır¹⁰ (Erünsal, 2003: 203). Bu toplanma keyfiyetinin ilgili kesimler tarafından öğrenilmiş bir tarih/bilgi olduğu muhtemelen her yıl tekrarlandığı anlaşılıyor.

1717 Ağustos tarihli sicil kaydında Ankara’dan XVI. yüzyılda kadılığın bile “*hasad-ı mübârek*” olarak tanımlandığı bu hasada gitmek isteyenlere karşı bir tepkinin yükseldiği anlaşılıyor¹¹. Konu Şeyh Mehmed Baba b. Şeyh Sâlih Baba adlı ve o sırada Hacı Bayram Veli dergâhı postunda oturan kişinin mahkemeye gelerek bazı kişilerden şikâyetini der-piş ederek başlamakta.

Şeyh Mehmed Baba b. Şeyh Sâlih Baba, Hacı Bayram’ın hayatta iken Ankara yakınlarında bulunan tarlasında hayvanları için bir miktar burçak ektiğini ve vakti geldiğinde de bir kısım dervişleri ile hasadını yaptıklarını/yolduklarını ifade ederek konuya girmiştir. (“*vaktinde yolunmak için bazı ehıbbâ ve esaddıka ve sofiler ile ve sâir ehl-i irz kimesneler varub yolub*”) Mehmed Baba’nın devam eden ifadelerinden bu konuda bazı itirazların vaki olduğu ancak kendilerinin şer’-i şerîfe mugayir bir hareketlerinin olmadığı ve bu sebeple kendilerine müdahale olunmaması yolunda bir hükm-i şerif dahi almış oldukları ifade edilmektedir. (“*..hilâf-ı şer’-i şerif vaz’ ve hareket olunmayub ve bundan akdem bi vech mümâna’ât olunmamak emr-i şerifim dabi verilmiş iken..*”)

Öyle anlaşılıyor ki bir müddet önce de böyle bir mesele gündeme gelmiş, muhtemelen bu şenliğe katılanların “*hilâf-ı şer*” bazı hareketlerinin olduğu ifade edilmiş, ancak Osmanlı merkez yönetimi Bayramî dervişlerinin tarafında bir konum alarak durumun böyle olmadığı, merasimlerine müdahale olunmaması gerektiği yolunda bir emr-i şerif de vermiş idi. Bu hadiseye aşağıda tekrar döneceğim.

10 “*...bir yıldan sonra Hacı Bayram Hazretlerine izn virür Engürü’ye gönderirler. Sultanum, ne amal üzerine olalum. San’at bilmezşin ne işleyeliim dirler. Sultân Hamid eydür. Ekin ek. Ne ekeliim dirler. Burçak ek dirler. Evvelâ Engürü’ye varub burçak ekerler. Ol tohumdur ki dabi şimdi ekerler...*”

11 BOA. MŞH.ŞSC. d. 576 (Ankara Şer’iye Sicili 92), s. 76/211 (grnt.40)

Mehmed Baba'nın naklettiğine göre üç kişi Burçak Cemiyetinin yapılacağı hasat için Ankara'da muhtemelen toplanarak hasat mahalline hareket edecek olan kişilere engel olmak adına medrese öğrencilerini de galeyana getirmek üzere bir tertip içerisinde yer almışlardır. Mahkeme kaydından anlaşıldığı kadarıyla olayın asıl kışkırtıcısı olan kişi Seyf Medresesi mutasarrıfı Kalecikli Kasım Efendi'dir. İkinci kişi Hacı Bayram Câmîi imamı olan Taşköprülü Hâfız Mehmed ve üçüncü kişi de Gerendos adlı medresenin nısfına mutasarrıf olan İlginlu Topal Ali'dir. Mahkeme kaydı konuyu böyle vaz' ediyor olmakla beraber Kanaatimce İmam Hâfız Mehmed'in olayın asıl müşevviki olması da muhtemeldir. Zira bu kişi vaktiyle de aynı mesele kapsamında şikâyet konusu olmuş idi. Bu konuyu aşağıda ele alacağım.

Mehmed Baba, Seyf Medresesi mutasarrıfı Kalecikli Kasım Efendi'yi "*mukâzı-ı fitne*" olması hasebiyle vaktiyle "*kal'abend*" olmuş bir kişi olarak tanımlamaktadır¹². Bu üç kişi kendi tasarruflarındaki medrese öğrencilerini (suhtevâtı) muhtemelen Bezzazistan'da toplamışlar ve "*âlât-ı ceribâ ve küskü tabir olunur*" edevat ile silahlandırmışlardır. Kaydın devamından anlaşıldığı kadarıyla, ellerindeki silahlar sadece bu kabil kesici silahlar olmayıp bunlardan başka çakmaklı tüfekler de tedarik etmişlerdir. Öte taraftan bu kalabalığın başına da Bezzazistan dellalı olan Deli Mehmed'i geçirmişlerdir. Kalabalık grubun önünde Deli Mehmed "*..varub ben zorbayım ve mecnunum her kim burçak için taşra giderse ve çıkarsa katl ederim gazî olurun katl olunursam şebâd olurum...*" diye bağırarak Ankara sokaklarını köşe köşe dolaşmaya başlamışlar, muhtemelen bu sırada burçak hasadı için toplanmakta olan dervişler grubunun üzerine gelerek "*...kimin tekfir ve kimin şütüm-ı galîza ile şetm etmekle...*" büyük bir kargaşa ve "*fitne-i azîme*" çıkarmaya çalışmışlardır.

Ankara'nın en canlı ticaret merkezinde, post-nişinin ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla masumane toplanmakta olan ve şer-i şerife mugayir yönü bulunmayan bir grubun üzerine doğru ellerinde silahlar ile başka bir grubun "ölürsem şehid, kalırsam gazî" anlayışıyla yürümeye başlaması hadisesi, merkezinde Bayramî dervişleri/çevreleri ile Sünni dünyanın temsilcileri olarak tanımlayabileceğimiz imam, müderrisler, suhteler gibi unsurların yer aldığı bir toplumsal kırılma noktasını olmalıdır. Şehir yönetiminin bu hadiseyi "*fitne-i azîme*" olarak tanımlıyor olması gerilimin boyutlarını göstermektedir.

12 Seyf Medresesi'nin Kanuni döneminde yapılmış olduğu ve Ankara Müftüsü'nün bu medresenin müderrisi olduğu ile medrese vakıflarının Beypazarı'nda bulunduğu hakkında bk. Ergenç, 1980: 102.

Bu gelişmeler üzerine adamlar göndermek suretiyle hadiselere engel olunmaya çalışılmış, olayın müşevvikleri olan üç kişinin, evlerinde medrese öğrencileri ile beraber (“...*Hâfız Mehmed ve Topal Molla Ali mezbûr Kasım Efendi demekle ma'rûf kimesne menzîlinde subte ile cem'iyet...*”) direnmelerine rağmen (“...*bir vecble itaat-i şer'-i şeriat etmeyüb taraf-ı şer'den keyfiyetleri istîfsâr...*”) yakalanmış oldukları anlaşılmaktadır.

Bu noktadan itibaren şehrin hemen bütün ulema ve önde gelenlerini (“...*medîne-i mezhebûrede vakî' ulemâ ve sulebâ ve sâir cemm-i gafîr ve cemm-i kesîr...*”) kamu otoritesi ile beraber hadiseyi bu noktaya vardiyan üç kişinin su-i halleri hakkında şahadet etmişler, yani bir taraftan cami imamı ve öte taraftan iki medrese müderrislerinin bu konu hakkındaki kanaatlerini paylaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Hal böyle olunca kanun koyucu, birisi imam ikisi müderris olan bu üç kişinin “*ıslah-ı nefis*” edinceye kadar şehirden başka bir yere sürgün edilmelerine dair yerel otoriteyi uyarmıştır. Merkezin bu emri 20 Şevval 1129 (27. 09. 1717) tarihinde Ankara'ya ulaşmıştır. Konu burada kesiliyor olmakla beraber, mesela kalabalığın önündeki Deli Mehmed'e ne olduğu ya da başkentün bu nefy kararının uygulanıp uygulanmadığı konusunda şimdilik bir bilgimiz bulunmuyor. Gerçi Hâfız Mehmed'in de bu kabil badirelerden kurtulabilme potansiyeli taşıdığı vaktiyle yaşanan bazı hadiselerden anlaşılıyor.

Aslında Hâfız Mehmed'in bir kısım iddialar ile bahse konu burçak hasadı etrafında oluşan bu cemiyete mani olmaya çalışması, şehrin ortasında bir “*fitne-i azîme*” çıkartmalarından yaklaşık on beş sene kadar önce başlamış idi. Bu tarihlerde de postnişin olan aynı kişi yani Mehmed Baba b. Salih Baba'dır.

Mehmed Baba, 10 Zilkaade 1112 (18 Nisan 1701) tarihli sicil kaydından anlaşıldığı kadarıyla¹³ mahkemeye gelerek Hâfız Mehmed Halîfe ibn Abdünnebi adlı imamdan davacı olmuştur. Sicil kaydının naklettiğine ya da postnişin Mehmed Baba'nın mahkemede anlattıklarına göre, her sene geleneklerine uygun olarak (“*de'b-i kadîmisi üzere*”) Burçak cemiyeti yaptıkları sırada İmam Hâfız Mehmed bu cemiyeti tertip edenlerden başlayarak, toplananlar, dua edenler ve âmin diyenlere varıncaya kadar bütün ilişkili kişileri kâfir olarak tavsif edip, küfr etmektedir. (“...*Hâfız Mehmed Halîfe bu purçağ z'er' edenler ve cem'iyetine hâzır olanlar ve duâ edenler ve âmin diyenler kâfirlerdir deyu şetm eylediğinden...*”) Anlaşıldığı kadarıyla Hâfız Mehmed Halîfe'nin eleştirileri sadece Burçak Cemiyeti ile ilgili değildir Mehmed Baba, imamın kendileri hakkında aynı zamanda kötü sözler de söylediğini, yaptıkları zikirten bahisle zikirlerini köpek

13 BOA. MŞH. ŞSC. d. 564, (Ankara Şer'îye Sicili 80) s. 52/127 (grnt. 23)

havlmasına benzettiğini ifade eder. (“...*akâb-i salât-ı mücerrede ku’ud-ı sükkûn üzere tevhîd-i şerîf ve müsebbi’ât-ı aşereyi havi vird-i şerîf tilâvet edüb âdâb-ı şeriat-ı şerîfeyi muhîll naz’ımız yağ iken kelb gibi av av edersiz deyu itale-i lisân etmişdir...*”)

Anlaşıldığı kadarıyla Mehmed Halife, Bayramîlerin dilenmeleri, ellerinde asalarının bulunması, abalarının yamalı ve yırtık olması, halka halinde yaptıkları zikirleri esnasında vecde gelerek haykırmaları (Bayramoğlu ve Azamat, 1992: 272) gibi davranışları sebebiyle de onları tekfir etmektedir.

Bahse konu bu şikâyetler birer iddia olmaktan uzaktır. Zira Mehmed Halife, mahkemede bu fiillerini kabul de etmiştir. (“...*şetmini ve itâle-i lisân eylediğini ikrâr ve itirâf eyledikten sonra...*”)

Yine bu vakada da mahalle ahali mahkemede Postnişin Mehmed Baba’nın lehinde ve İmam Mehmed Halife’nin aleyhinde olarak ifade vermişlerdir. Mahalle ahali imamın kendilerini sürekli olarak kâfir ve mudill olmakla itham ettiğini (“*tekfir ve taddil*”) bunun gerçek olmadığını kendilerinin Sünni tavrı benimsediklerinden (“*sünniül-bulk*”) bahisle geleniğin yanında yer almışlardır.

Bu şikâyetler sicilde tespit edildikten yaklaşık bir yıl kadar sonra 3 Zilhicce 1113 (1.05.1702) tarihinde yine Postnişin Mehmed Baba ve mahalle ahali topluca mahkemeye gelerek yine Hacı Bayram câmiî imamı Mehmed Halife’den şikâyetçi olmuşlardır¹⁴. Bu sefer şikâyetlerinde burçak bahsi yer bulmaksızın, sabah namazının ardından icra etmekte oldukları zikir sebebiyle (“...*ba’de’s-salâtü’l-fer tevhîd-i şerîf ve müsebbi’ât-ı aşereyi havi vird-i şerîf tilâvet edüb tilâvet müddetle ve evrâd bitâmında devâm-ı ömr-i devlet-i ebed peyvendim ve sâir müminîn ve mü’minâta dââ eylediklerinde...*”) imamın aldığı tavrı yer almaktadır. İmam Mehmed, bir yıl önce olduğu gibi Bayramî topluluğunu bu sefer de köpeklere ve domuzlara benzetmiştir. İmam Mehmed Halife’nin bununla da yetinmeyerek müezzin ezanını okuduktan sonra başka bir kişiye ezanı tekrar ettirdiği de ifade edilmektedir (“...*bişlere hınzır ve kelbler gibi av av edersiz deyu bunları dâimâ tekfir eylediklerinden ma’ada câmi-i şerîf müezzinleri sünnet-i seniyye-i muhammedî üzere ezan-ı şerîf kıraat eylediklerinden sonra mezbur Hâfız Mehmed Halife kendü tevâbi’lerine tekrar ezân-ı şerîf kıraat ettirüb...*”). Mahkemeye yansıdığı kadarıyla câmi görevlileri olan imam ve müezzin arasında da bir tartışma yaşanmaktadır. Mahkeme kaydı, bu durumu yani imamın muhtemelen Bayramî olan müezzinin okuduğu ezanı bile tekrarlatmasını

14 BOA. MŞH. ŞSC. d. 564 (Ankara ŞS, 80), s. 294/763 (grnt.149)

“*beynlerine küllî ibtilâl ve fitne ilkasından bâli olmamağla*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu şikâyete binaen Ankara kadısı imamın görevden alınması konusunu İstanbul’a arz ederek¹⁵ yerine sâdât-ı kirâmdan Seyyid Sâlih isimli kişinin tayin edilmesini talep eder. Ve İstanbul, bu talebi kabul ederek görevi Seyyid Salih’e verir¹⁶.

Bu örnek vakada postnişin, cami müezzini, ahali ve devletin Ankara’daki en üst temsilcisi konumunda bulunan kadı, aynı tarafta yer almışlardır. Nihai olarak kamu nizamını bozmak, cemaat arasında ihtilâl ve fitne çıkarmak iddiasıyla, her ne kadar bir yıl önce de mahkemeye bazı şikâyetler yansımış ise de bu sefer gayet seri davranmış, imamı görevinden azlederek yerine yeni bir imam getirmişlerdir.

Ancak konunun imam Mehmed Halife için kapanmadığı ve ilginç bir şekilde devam ettiği görülecektir. 8 Rebiülâhir 1113 (12 Eylül 1701) tarihli sicil kaydından anlaşıldığı kadarıyla¹⁷ mazul imam Hâfız Mehmed, görevden alınması konusunu Divân-ı hümayuna taşıyarak kendisinin “*biżmetinde kusuru yoğ iken*” Seyyid Sâlih adlı kişinin bu görevi “*hilâf-ı inhâ nâib arzıyla*” aldığından bahisle, görevin tekrar kendisine verilmesini rica eder.

Konunun en ilginç tarafı, onun bu ricasının kabul görmesi meselesidir. Hâfız Mehmed’in yeniden göreve getirilmesinin arkasında yer alan kişi ise daha önemlidir. Hâfız Mehmed’in görevinden azli ve yerine yeni imamın tayini meselesini İstanbul’a arz eden Ankara nâibinin, *mu’temen* olmadığı için arzına itibar edilmemesi gerektiğinden bahisle, Seyyid Sâlih’in azl edilerek, imâmetin tekrar Hâfız Mehmed’e verilmesi ricasında bulunan kişi Şeyhülislam Feyzullah Efendi’dir¹⁸. (“...*mezâûr Salih ref*’ olunub emânet-i mezbûr kendîye ibka ve mukarrer kılınub müceddeden berât-ı şerif-i âlişânım verilmek bâbında inâyet ricâ etmekle nâib-i mezbûr mu’temen olmamağla arzına itibar olunmayub sâhib-i evveli olan Hâfız Mehmede mezbûr Salih’in ref’inden tevcih olunmak üzere âlimül-

15 BOA. İE. EV. nr. 44-5038

16 Burada tarihte bir karışıklık olduğu anlaşılıyor. Yukarıda ifade edildiği gibi hükmün tarihi 3 Zilhicce 1113’tür. Fakat metnin içerisinde imametın Seyyid Salih’e “*Bin yüz on iki senesi zîlhiccesinin on altıncı günü tarihîyle müverrah verilen sûret-i ru’us-ı hümayun muccebince tevcih...*” edildiği ifade edilmektedir. Olayların akışından metin içerisinde verilen 16 Zilhicce 1112 tarihinin gerçek olduğu anlaşılmaktadır.

17 BOA. MŞH. ŞSC. d. 564, (Ankara Şer’iye Sicili 80) s. 315/805 (grnt.161)

18 Şeyhülislam Feyzullah Efendinin Osmanlı bürokrasisi içerisinde bu tür atamalarda rol aldığı, bu atamalar konusunda rüşvet aldığı öte taraftan Sultan Mustafa’yı da büyük oranda etkilediği bilinen bir gerçektir. Bu konuda bk. Andreasyan, 1969: 49.

ulemâi'l-mütebahbirîn ve efdalü'l-fudalâi'l-müteverriîn bil-fîl Şeyhülislâm olan Mevlâna es-Seyyid Feyzullah edemallahü teâlâ fezâilehu işâret etmeleriyile...”)

Şeyhülislâmın işareti üzerine Seyyid Sâlih görevden alınarak 28 Rebiülevvel 1113 (2 Eylül 1701) tarihli ru'us-ı hümayun gereğince Hâfız Mehmet yeniden imâmet görevine getirilmiştir¹⁹.

Yani tekrar 1717 tarihli kalkışmaya dönersek, Hafız Mehmed aslında görev yaptığı câminin cemaati arasında fitne çıkartıyor olması sebebiyle görevinden alınmış ise de rüşvet ve iltimas ile adam kayırdığı artık çokça bilinen Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin işaretiyle göreve yeniden dönmeyi başarabilmiştir. Belki yeniden göreve geldiği 1701 Eylül'ünden Edirne Vakasına (1703) kadar geçen süre içerisinde kendisini göreve getiren hâmisine güvenerek benzer tavırları sürdürmüş ise de Feyzullah Efendi'nin öldürülmesinden sonra bu tür davranışları en azından bir müddet için terk ettiği var sayılabilir. Ancak Hâfız Mehmed için bu meselenin kapanmamış olduğu, 1717'de bu sefer işi bir sokak kalkışmasına vardırmasından da anlaşılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Osmanlı merkez yönetiminin Hacı Bayram ve etrafında şekillenen külte yaklaşımı dikkate değerdir. Osmanlı yönetiminin sürekli olarak Sünni ulemanın tatbikatı tarafında bir konum aldığı kabul edilse de bu vakada yerel ulemanın da içerisinde yer aldığı bir tepkiyi içselleştirmemiş ve muhtemelen yaygın Sünni algıyı tehdit etmediği değerlendirilmesine binaen bu cemiyet/merasimin devamında bir beis görmemiştir. Hatta daha da öteye giderek bu cemiyete mani olmaya çalışanları ya da bir anlamda taşrada bir bahane ile kargaşa çıkaranlara karşı sürgün cezası uygulamaya çalışmıştır.

Hacı Bayram ve hareketinin daha kendisinin hayatta olduğu dönemden itibaren, etrafında kalabalık kitleleri toplaması ve Şeyh Bedreddin ile yakınlığı bir yana, Osmanlı taşrasında gayri sünni fikirler etrafında şekillenen Börklüce ve Torlak Kemal kalkışmalarının tesirlerinin de ortada olduğu atmosferde, haklarında türlü tevatürlerin ortada dolaşmakta olmasına rağmen, bir şekilde Osmanlı merkez yönetimi

19 Osmanlı uygulamasında bu tür vakalar tek değildir. Mesela H. 1088 senesinde Akhisar'da Gülruh Hatun Camiinde “su-i hâli der-i devlet-i a'lâya ilam olunmağın” görevinden alınan Hatib Hüseyin Halife'nin bir şekilde yeniden berat alarak eski görevine getirildiği bilinmektedir. BOA. İE. EV. 4/485

gözünde masumiyetinin kabul edilmiş olduğu anlaşılıyor. Hacı Bayram konusunda muhtemelen vaki olan bir kısım şüpheler, Edirne'ye çağırılmasının ardından dağılmış gibi görünmektedir. Bu tarihlerden sonra Osmanlı Merkez yönetimi kitleler üzerindeki etkisinden de bahisle Hacı Bayram ve etrafında gelişen oluşumu her şeye rağmen, biraz da öğrencisi Akşamseddin dolayısıyla Sünni zeminin temsilcisi olarak kabul etmişlerdir. Bahse konu kabulün hangi şartlar dairesinde devam ettiği ya da nasıl şekillendiği ayrı bir tartışmanın konusu olmakla beraber bu koruma kalkanının Hacı Bayram'ın vefatının ardından da devam ettiği anlaşılıyor. Sadece Dede Ömer Sikkinî kolu üzerinden devam edecek ve XVI-XVII. yüzyıllarda Hamzavî olarak da adlandırılacak kol, bu koruma kalkanının dışında mütâlâa edilecektir.

Öte taraftan Hacı Bayram'ın dervişleri ile beraber mevsiminde burçak ziraati ile de uğraşiyor olması gerçeğinin ne zamandan itibaren bir şenlik/cemiyet olarak idrâk edilmeye başlandığı da bir soru olarak ortada durmaktadır. Böylesi âyin/merasimlerin tarikatın kurucularının vefatından sonra kurumsallaşmaya başladığı bir vakıdır. Bu cümleden olarak Burçak Cemiyeti'nin de bir merâsim/cemiyet olarak sonraki yüzyıllarda ortaya çıkmış olması akla yatkın görünmektedir.

XVI. yüzyıl sicillerinde bahse konu tartışmalara rastlamayıp böyle bir cemiyetin bu tarihlerde henüz kurumsallaşmadığı şeklinde yorumlanabilse de yukarıda atıfta bulunduğumuz "hasad-ı mübârek" tanımlaması, kapsamı çok belli olmasa da bugüne/hasada atfedilen bir kutsiyetin o tarihlerde bile var olduğuna işaret ediyor olmalıdır. Belki de bu cemiyet/merasim çevresinde XVIII. Yüzyıla kadar herhangi bir tepki ortaya çıkmamış ya da sicillere yansımamıştır şeklinde bir değerlendirme söz konusu olabilir. 1701 tarihinde Mehmed Baba'nın mahkemeye gelerek dava konusu ettiği anlatıları içerisinde vurgu yaptığı "*de'b-i kadîmisi üzzerê*" bu cemiyeti icra etmekte oldukları ifadesine bakılırsa, bu toplanmanın çok da yeni olmadığı anlaşılmaktadır.

Şeyh Mehmed Baba'nın mahkemeye gelerek İmam Mehmed Halife'nin dergâhta yapılan merasimler hakkında ve dervişlerin zikirleri hakkında na makul ifadelerde bulunmasından şikayet etmesi hadisesi, muhtemelen yeni gelişen bir vakanın mahkemeye taşınması değil, ileriki günlerde yaşanması muhtemel bazı sürtüşmeleri önlemeye yönelik olmalıdır. Zira burada bahse konu Burçak Cemiyeti'nin burçak hasadının ardından yapılmış olması gerekmektedir²⁰. Zira bu şikâyetlerin sicile

20 Türk ve Osmanlı coğrafyasının muhtelif yerlerinde mahsûle bağlı olarak şenliklerin yapıldığı bilinen bir gerçektir.

yansıdığı hükmün tarihi 10 Zilka'de 1112 (14.04.1701)'dir. Bu tarihlerde ise burçak hasadının yapılmış olması daha henüz söz konusu olmamalıdır.

Bu konu içerisinde Hacı Bayram Câmîi imamı gibi bir kimsenin bulunması ve bu kişinin çevredeki bir merasim ya da bu merasimle ilgili kişileri açıkça tekfir etmesinin şehrin diğer kamu otoriteleri ile İstanbul nezdinde makes bulmaması önemli bir konu olarak mütâlâa edilmelidir. Bu durumu çok basit bir şekilde bahse konu imamın çevre ve Ankara önde gelenleri nezdinde olumsuz konumu gibi muhtemel bir olgu olarak izah etmeye çalışsak bile, hayli uzun süre imamet görevinde bulunmuş olması bu ihtimâli zayıflatmaktadır. İstanbul'un ve Ankara yerel dinamiklerinin post-nişin yanında konum almış olmaları daha başka bir sebebe istinâd ediyordur olmalıdır.

Hiç şüphesiz XV. Yüzyılın son çeyreğinde Bayramî geleneğın devlet nezdindeki itibarlı bir konum kazanmış olması ve yukarıda ifade ettiğim koruma kalkana Ankara'daki bu vakada da etkin olmuş olmalıdır.

Öte taraftan hiç şüphesiz gerek şehir ahalişi gerekse Ankara kadılığı ve şehrin ileri gelenlerinin imamın karşısında olmaları, ondan şikâyetçi olmaları karşısında Hâfız Mehmed'in Şeyhülislam gibi bir hâmisinin olması, onun bu fütursuz/engel tanımaz davranışlarının arkasındaki güç olarak görülmelidir. Gerçi 1703 senesinde Feyzullah Efendi'nin öldürülmesi ile Hâfız Mehmed'in hâmisiz kaldığı anlaşılıyor.

Tekrar bahsin başına dönersek on beş yıl kadar sonra bu sefer sokaklara taşan ve merkezinde Burçak Şenliği gerekçesinin yer aldığı hâdiselerin tertipçilerinden birinin yine Hâfız Mehmed olması belki de bu arada yeni hâmiler bulmuş olması ile izah edilebilir. Zirâ bu kadar süre görevini sürdürülebilmeyi başarmıştır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki Bayramîler, özellikle Akşamdeddin'den itibaren Osmanlı yönetimi nezdinde itibarlı bir çevre olarak kabul edilmiş olmalarına rağmen, bazı toplum kesimlerinde yaygın Sünni anlayışın dışında tavırları olduğu yolunda bir kanaat XVIII. Yüzyılda bile varlığını devam ettirmektedir.

Belgeler:

I.

Medîne-i Ankara'da âsûde Hacı Bayram-ı Veli kuddise sırruhü'l-azîzin tekyesinde hâlâ seccâde-nişin-i meşîhât olan bâis-i haze'l-vesîka fahrü's-sâlikin es-Şeyh Mehmed Baba ibn eş-Şeyh Salih Baba meclîs-i şer'-i hatir-i lâzımü'l-tevkîrde azîz-i müşârunileyhin binâ eylediği câmi-i şerîfde bi'l-fil imâm olan Hâfız Mehmed Halife

ibn Abdünnebi nâm kimesne mahzarında üzerine dava ve takrîr-i kelâm edüb beher sene de'b-i kadîmisi üzere Purçak Cem'iyeti eylediğimizde mezbûr Hâfız Mehmed Halife bu purçağ²¹ zer' edenler ve cem'iyetine hâzır olanlar ve duâ edenler ve âmin diyenler kâfırlardır deyu şetm eylediğinden maada akîb-i salât-ı mücerrede kuud-ı sükûn üzere tevhid-i şerîf ve müsebbiât-ı aşereyi havi vird-i şerîf tilâvet edüb âdâb-ı şeriat-ı şerîfeyi muhill vaz'ımız yoğiken kelb gibi av av edersiz deyu itâle-i lisân etmişdir suâl olunub takrîri tahrîr ve muceb-i şer'isi icrâ olunmak matlûbumdur dedikte gibbe's-suâl mezbûr Hâfız Mehmed Halife bâlâda tastîr olunduğu üzere şetmini ve itâle-i lisân eylediğini ikrâr ve itirâf eyledikten sonra azîz-i müşârünileyhin mahallesi ahâlisi meclis-i şer'de mezbûr Hâfız Mehmed Halife dâima her birimiz tekfîr ve taddil edüb sünniü'l-hulk olmağla müteezzi ve mütezecirleriz deyu bi'l-muvacehe ihbâr etmeleri ile [...] ba'de'l-hükm mâ va'ka gibbe't-taleb ketb olundu fı'l-yevmi'l-âşir min zi'l-kaadeti's-şerîfe sene 1112²²

II.

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı gara-yı cihân sitân-ı hakânî nefeze bi'l-avni'r-rabbânî hükmü oldur ki

Çün avâtîf-ı vâfire-i aliye-i şâhâne ve avârif-i mütekâsire-i pâdişâhânem ibâd-ı inâyet-i mu'tâdımdan müstehâk-ı irtifâ-ı şân ve müstevcibü'l-i'tidâl [...] olanlar babında mezbûl ve masrûf ve bî-dirîğdir binâen alâ zâlik medîne-i Ankarada vâki Hacı Bayrâm-ı Veli mahallesinde veli-i müşârünileyhin tekyesinde seccâde-nişîn olan Şeyh Mehmed Baba ve sâir mahalle-i mezbûre ahâlisi meclis-i şer'i şerîfe varub mahalle-i mezbûrede vâki veli-i müşârünileyhin hayatında binâ eylediği câmi-i şerîfde ba'de's-salâtü'l-fecr tevhid-i şerîf ve müssebbi'ât-ı aşereyi hâvi vird-i şerîf tilâvet edüb tilâvet müddetle ve evrâd hitâmında devâm-ı ömr-i devlet-i ebed peyvendim ve sâir müminîn ve mü'minâta duâ eylediklerinde câmi-i merkûmda vazife-i muayyene ile imam olan Mehmed Halife bizlere hınzır ve kelbler gibi av av edersiz deyu bunları dâimâ tekfîr eylediklerinden ma'ada câmi-i şerif müezzinleri sünnet-i seniyye-i Muhammedî üzere ezan-ı şerîf kıraat eylediklerinden sonra mezbûr Hâfız Mehmed Halife kendü tevâbi'lerine tekrar ezân-ı şerîf kıraat ettirüb beynlerine külli ihtilâl ve

21 Metinde burçak iki imla ile yazılmıştır. Birisi bizim ifade biçimimize yakın “purçak” diğeri ise meşhur ağıtta olduğu gibi “purçağ” şeklinde.

“Şu görünen ekin mola/Ekin değil purçağ imiş/Kız anadan ayrılması/Yalan değil gerçeğ imiş”

22 BOA. MŞH. ŞSC. d. 564 (Ankara ŞS, 80), s. 52/127 (grnt. 23)

fitne ilkasından hâli olmamağla [...] ve mütezecir olmalarıyla mezbûr Mehmed imâmetten ref' olunub yerine cümlenin muhtârı olan sâdât-ı kirâmdan râfî'-i tevki'-i refi'ü's-şân-ı hâkânî ve kıdvetü's-sâdâtü'l-kirâm Seyyid Sâlih zîde şeref-i siyadete hü için her vechle mehl ve müstehakdır deyu tevcîh olunub berât-ı âlişânım verilmek bâbında inâyet verilmek ricâsına kıdvetü'n-nüvvâb ve'l-müteşerri'n Ankara kazasında bi'l-fiil nâibü's-şer' Mevlânâ İsmâil zîde ilmehü arz etmekle hakkında mezîd inâyet-i aliye-i pâdişâhânem vücûda getirülüb bin yüz on iki zilhiccesinin on altıncı günü tarihiyle müverrah verilen suret-i ru'us-ı hümâyunum mucebince tevcîh edüb işbu berât-ı hümâyun-ı izzet-makrûnu verdim ve buyurdum ki ba'del yevm mümâileyh Seyyid zîde salaha varub câmi-i mezbûrda mezkûrun yerine imam olub hizmet-i lâzimesi bi kusur mer'i ve müeddi kıldıktan sonra tayin olunan vazife-i muayyenesi üslûb-ı sâbık üzere mahsûl-i vakfdan mütevellisi yedinden alub mutasarrıf ola ol bâbda hiç ahad mâni' olmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfe itimâd kılalar tahriren fi'l-yevmi's-sâlis min şehr-i zi'l-hicce li sene selase aşere ve miye ve elf

Be makam-ı Edirne el-mahrûse el mahmiyye²³

III.

Nişân-ı şerîf-i âlişan hükmü oldur ki Ankara'da vâki Hacı Bayrâm-ı Veli Câmi-i şerifinin imâmetine işbu râfî'-i tevki'-i refi'ü's-şân-ı hâkânî kıdvetü's-sülehâ-i sâlikîn Hâfız Mehmed Halîfe zîde salâha divân-ı hümâyunuma arz-ı hâl sunub câmi-i mezbûrun vazife-i muayyene ile imamı bundan akdem Mustafa mahlûlünden kendüye tevcîh ve âsitânedede olan Küçük Evkaf muhasebesine kayd ve berât ettirüb üzerinde ve hizmetinde kusuru yoğ iken âherden Seyyid Sâlih nâm kimesne emânet-i mezbûru hilâf-ı inhâ nâib arzıyla alub ve Anadolu muhasebesine kayd ve berât ettirüb gadr etmekle mezkûr Salih ref' olunub emânet-i mezbûr kendüye ibka ve mukarrer kılınub müceddeden berât-ı şerîf-i âlişânım verilmek bâbında inâyet ricâ etmekle nâib-i mezbûr mu'temen olmamağla arzına itibar olunmayub sâhib-i evveli olan Hâfız Mehmede mezbûr Salih'in ref'inden tevcîh olunmak üzere âlimü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn ve efdalü'l-fudalâi'l-müteverriîn bi'l-fiil Şeyhülislâm olan Mevlâna es-Seyyid Feyzullah edemallahü teâlâ fezâilehu işâret etmeleriyle hakkında mezîd inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getirüb Mevlânâ-yı müşârünileyhin işâretleri ve bin yüz on üç senesi rebülevvelinin yirmi sekizinci günü tarihiyle verilen ru'us-ı hümâyunum sûreti mücebince merkûm Seyyid Sâlih'in ref'inden mümâileyhe tevcîh ve ibka ve mukarrer edüb müceddeden berât-ı hümâyun-ı izzet-makrûnu verdim ve buyurdum

23 BOA. MŞH. ŞSC. d. 564 (Ankara ŞS, 80), s. 294/763 (grnt.149)

ki mümâileyh Hâfız Mehmed Halife zîde salâha varub vech-i meşrûh üzere câmi-i mezbûrda kemâ fi'l-evvel imâm olub edâyı hizmet eyledikten sonra bundan evvel câmi-i mezkûrda imam olanlar vazife-i muayenesi ile ne minval üzere mutasarrıf olgelmışler ise mümâileyh dahi ol minvâl üzere vazîfe-i muayenesin evkâf-ı mezbûre mahsûlünden mütevellî olanlar yedinden alub mutasarrıf ola ol bâbda hilâf-ı inhâ alub gadr etmekle ref' olunan mezbûr Seyyid Sâlih ve taraf-ı âherden hiç ferd mâni' ve müzâhim olmayub asla dahl ve taarruz kılmayalar şöyle bileler alâmet-i şerîfe itimâd kılalar tahriren fi'l-yevmi's-sâmin şehr-i rebiü'l-âhire li sene selase aşere ve miye ve elf

Be makam-ı Edirne el-mahrûse²⁴

IV.

Kıdvetü'n-nüvvabü'l- müteşerri'nin Ankara Kazasına nâibü's-şer' olan [boş] zîde ilmehu tevki'-i refi'-i hümâyun vâsıl olıcak ma'lûm ola ki sen ki mevlânâyı mümâileyhsin rikab-ı hümâyunumdasın ve iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârım Bolu voyvodası ve eşkiyâ müfettişi olan Ahmed dâme mecdühu mektub gönderüb medîne-i Ankara'da medfûn Hacı Bayrâm-ı Veli kuddise sırruhü'l-azîzin evlâdından olub hâlâ tekyenişin olan kıdvetü's-sülehai's-sâlikin Şeyh Mehmed Baba bin eş-Şeyh Sâlih Baba meclis-i şer'e varub azîz-i müşârünileyhin hayatlarından ilâ yevminâ haza devâb ve mevâşileriyçün medîne-i mezbûre zeylinde vâki kendü tarlasına bir mikdâr burçak zer' ve vaktinde yolunmak için bazı ehıbbâ ve esaddıka ve sofler ile ve sâir ehl-i ırz kimesneler varub yolub hilâf-ı şer'-i şerif vaz' u hareket olunmayub ve bundan akdem bi vech mümâna'ât olunmamak emr-i şerifim dahi verilmiş iken medîne-i Ankara'da sâkin olub bundan akdem mukız-ı fitne olmakla emr-i şerifimle kal'a-bend olan Seyf Medresesi mutasarrıfı Kalecikli Kasım Efendi demekle ma'rûf kimesne mücerred ikaz-ı fitne için tarafından Hacı Bayram-ı Veli İmamı Taşköprülü Hâfız Mehmed ile Gerendos nâm medresenin nısfına mutasarrıf olan İlginlu Topal Aliyi ta'yin ve anlar dahi bazı suhtevâtı cem' ve âlet-i câriha ve küskü ta'bir olunur âlet ile medîne-i mezbûrede vâki bezzazistana dellal Deli Mehmed'i önüne koyub varub ben zorbayım ve mecnunum her kim Burçak için taşra giderse ve çıkarsa katl ederim gazi olunr katl olunursam şehîd olurum deyu nidâ ve bezzazistandan çıkub medîne-i mezbûre esvâkların suhtevâtın yedlerinde ve meyânlarında çakmaklı tüfenk köşe be köşe gezüb kimin tekfir ve kimin şütûm-ı galîza ile şetm etmekle fitne-i azimeye şüru' ve dâima bu makule ikaz-ı fitne âdet-i müstemiresi olmağla ihzâr-ı şer' ve icrâ-yı hak olunmak için taraf-ı şer'den âdem irsâl olundukta mezbûrân Hâfız Mehmed ve

24 BOA. MŞH. ŞSC. d. 564 (Ankara ŞS, 80), s. 315/805 (grnt.161)

Topal Molla Ali mezbûr Kasım Efendi demekle ma'rûf kimesne menziline suhte ile cem'iyet ve bir vechle itaat-i şer'-i şeriat etmeyüb taraf-ı şer'den keyfiyetleri istifsâr olundukta medîne-i mezbûrede vaki' ulemâ ve sulehâ ve sâir cemm-i gafîr ve cemm-i kesîr minvâl-i muharrer üzere mezbûr Kasım ve Hâfız Mehmed ve Topal Molla Ali'nin su-i hallerin ihbâr etmeleriyle vâki hâle hükm-i hümayunum verilmek ricasına arz ve medîne-i Ankara'nın ulemâ ve sulehâ ve müderrisîn ve sâdât ve meşâyih ve eimme ve hutebâ ve fukarası mahzar birle i'lâm eyledikleri ecilden mezbûrlar ıslah-ı nefis etmeleriçün diyâr-ı âhere nefy ve iclâ olunmaları emrim olmuştur buyurdum ki hükm-i şerifimle vusul buldukta bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel dahi vech-i meşrûh üzere mezbûr Kasım ve Hâfız Mehmed ve Topal Molla Ali'yi ıslah-ı nefis etmeleriçün diyâr-ı âhere nefy ve iclâ edüb mazmun-ı emr-i şerifimle âmil olasın şöyle bilesin alâmet-i şerifime itimâd kılasın tahriren fi evâil-i Ramazanü'l-mübârek sene 1129

Buyruldu mecrâ-yı Sofya

Vâsıl fi 20 min Şevvâli'l-mükerrem sene 1129²⁵

25 BOA. MŞH.ŞSC. d. 576 (*Ankara Şer'îye Sicili* 92), s. 76/211 (grnt.40)

Arşiv Belgeleri

- BOA. MŞH. ŞSC.d (Şer'îye Sicilleri), nr. 485 (*Ankara Şer'îye Sicili 1*) nr. 564 (*Ankara Şer'îye Sicili 80*), nr. 576 (*Ankara Şer'îye Sicili 92*) nr. 550 (*Ankara Şer'îye Sicili 66*),
BOA. İE. EV. nr. 44-5038.

Kaynaklar ve Araştırmalar

- ANDREASYAN, Hrand. D. (1969). "Balatlı Georg'a Göre Edirne Vakası". *İÜ. Tarih Dergisi*. 1969/C.XI. 47-64.
- AYNİ, Mehmet Ali (1343-1924). *Hacı Bayram-ı Veli*. İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası.
- AZAMAT, Nihat (1996). "Hacı Bayrâm-ı Veli". *DİA*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. c. XIV. 442-447.
- BAYRAMOĞLU, Fuat (19892). *Hacı Bayram Veli, Yaşamı, Soyu, Vakfı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. C. I-II.
- BAYRAMOĞLU, Fuat ve AZAMAT, Nihat (1992). "Bayramiye". *DİA*. c. V. 269-273.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1341/1925). *Hacı Bayrâm-ı Veli. Dersâadet*. Orhâniye Matbaası.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2002). *Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Anlayışı*. Ankara: Altındağ Belediyesi.
- ERGENÇ, Özer (1980). "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler". *Osmanlı Araştırmaları I*. İstanbul. 85-108.
- ERÜNSAL, İsmail (1995). "Yeni Bir Kaynağın Işığında Somuncu Baba". *Ekrem Hakki Ayverdi Hâtıra Kitabı*. İstanbul: Fetih Cemiyeti. 298-314.
- ERÜNSAL, İsmail (2003). *XV-XVI. Asır Bayrâmî-Melâmîliğinin Kaynaklarından Abdurrahman el-Askerî'nin Mir'âtü'l-Işk'i*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1931). *Melâmîlik ve Melâmiler*. İstanbul: Devlet Matbası.
- KİSSLİNG, Hans Joachim (1986). "Zur Geschichte des Derwischordens der Bajrâmîje", *Hans Joachim Kissling, Dissertationes Orientales et Balcaniceae Collectae I. Das Dervischtum*. München. 191-222.
- KOÇ, Adem (2017). "Eskişehir'de Bir Ziyaret Fenomeni Olarak Evsim Baba Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar Üzerine". *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, 20-23 Kasım 2017. Ankara. C.4. 219-231.
- KÖÇ, Ahmet (2021). "Sicillere Göre Hacı Bayram-ı Veli Vakfının Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme". *Vakıflar Dergisi*. 2021/55. 139-155.
- Macaristanlı György, (2009). *Türkler, Türklerin Gelenekleri, Görenekleri ve Hınkikleri Üzerine İnceleme*, ve Michel Balivet - *Türk Korkusu*. Çev. Lale Arslan Özcan. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- MENAVİNO, Giovan Antonio (2011). *Türklerin Hayatı ve Âdetleri Üzerine Bir İnceleme*. Çev. Harun Mutluay. İstanbul: Dergah Yayınları.

- OCAK, Ahmet Yaşar (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyullar)*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2011). *Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri: Osmanlı Dönemi. Makaleler-Araştırmalar*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ÖZCAN, Altay Tayfun (2013). "Macaristanlı Georgius'a Göre XV. Yüzyıl Türkiye'sindeki Heterodoks Kesim". *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*. 2013/2. 110-120.
- ÖZKÖSE, Kadir (2004). "Hacı Bayram Veli ve Yaşadığı Döneme Tesiri". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 2004/12. 53-72.
- ÖZTÜRK, Nazif, (1986). "Vakıfları Çerçevesinde Hacı Bayram Zaviyesinde Sosyal ve Kültürel Hayat". *IV. Vakıf Haftası Kitabı*. Haz. Abdülkerim Erdoğan. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. 167-180.
- ŞAHİN, Kâmil ve CEYLAN Semih (2010). Semih "Şeyh Yavsi?". *DİA*. İstanbul: TDV Yayınları. c.19. 75-77.
- TELCİ, Cahit (2016). "Seyyid Gazi Zaviyesi ve Yıllık Merasimleri Hakkında". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. 2016/14. 61-79.
- ULUDAĞ, Süleyman, (1991). "Ayin". *DİA*. İstanbul. c. IV. 250-251.
- YILMAZ, Anıl (2013). "Saymalı Taş Petrogliflerindeki Toy (Şenlik) Sahneleri Üzerine". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 2013/18(1). 223-248.